

NHẬN DIỆN VÀ ỨNG PHÓ TRƯỚC VẤN ĐỀ AN NINH PHI TRUYỀN THỐNG Ở VIỆT NAM HIỆN NAY

THÁI HUY ĐỨC (*)

Tóm tắt: An ninh phi truyền thống là một loại hình an ninh xuyên quốc gia do những yếu tố phi chính trị và quân sự gây ra, có ảnh hưởng trực tiếp đến sự ổn định, phát triển kinh tế - xã hội của mỗi quốc gia, khu vực và toàn cầu. Hiện nay, sự xuất hiện và thay đổi an ninh phi truyền thống ở Việt Nam là rất lớn đến đời sống chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội, an ninh, môi trường sinh thái... Vì vậy, cần đẩy mạnh nghiên cứu và chủ động đưa ra các giải pháp thích ứng an toàn, đối phó trước những đổi thay của vấn đề an ninh phi truyền thống, để xây dựng và bảo vệ vững chắc Tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa.

Từ khóa: An ninh phi truyền thống; nhận diện; ứng phó.

Abstract: Non-traditional security is a type of transnational security caused by non-political and military factors, directly affecting the stability and socio-economic development of each nation, region, and the globe. Currently, the emergence and changes in non-traditional security in Vietnam have a significant impact on political, economic, cultural, social, security, and ecological environments, among others. Therefore, it is necessary to strengthen research and proactively propose safe adaptation solutions to cope with the changes in non-traditional security issues, in order to build and firmly protect the Socialist Republic of Vietnam.

Keywords: Non-traditional security; identification; response.

Ngày nhận bài: 15/12/2024

Ngày biên tập: 03/4/2025

Ngày duyệt đăng: 19/5/2025

1. Nhận diện sự xuất hiện vấn đề an ninh phi truyền thống

Ngày nay, trước những thay đổi nhanh chóng trên thế giới với tất cả các lĩnh vực, mọi mặt của đời sống chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội, môi trường tự nhiên... Mỗi quốc gia, dân tộc cũng đều đang đứng trước nhiều nguy cơ, thách thức khó đoán định, cùng với đó phải chủ động định hình cho quá trình phát triển một xã hội tương lai an toàn, ổn định, văn minh và hiện đại. Trong đó, nhận thức về an ninh cũng phải thay đổi nhanh chóng, bên cạnh những quan niệm đang sử dụng như an ninh tập thể, an ninh chung, an ninh toàn diện, xuất hiện an ninh phi truyền thống (ANPTT). Những vấn đề an ninh, ANPTT đã và đang tác động rất mạnh mẽ, đặt ra nhiều thách thức vô cùng to lớn không chỉ mỗi quốc gia, khu vực và toàn cầu.

(*) **ThS; Trường Chính trị thành phố Đà Nẵng**

Thuật ngữ ANPTT bắt đầu được nhắc đến vào những năm 80 của thế kỷ XX và được sử dụng nhiều trong thập niên đầu thế kỷ XXI. An ninh phi truyền thống trở thành một thuật ngữ phổ biến trong các hội nghị, diễn đàn khu vực, quốc tế và hợp tác song phương, đa phương giữa các quốc gia, các tổ chức cũng như các chủ thể khác trong quan hệ quốc tế. Trên thế giới, có nhiều cách hiểu, quan niệm về ANPTT bởi phụ thuộc vào cách nhìn nhận ở những góc độ, tiếp cận, hoàn cảnh cụ thể mà từng nhà nghiên cứu, nhóm nghiên cứu, quốc gia đưa ra quan niệm khác nhau về ANPTT. Giáo sư Mely Caballero, Tổng Thư ký liên minh các cơ sở nghiên cứu về ANPTT ở châu Á đưa ra quan niệm: ANPTT là đề cập đến sự chuyển hướng khỏi trọng tâm quân sự, nhà nước của mô hình ANPTT và các vấn đề ANPTT là các thách thức đối với sự tồn vong, hưng thịnh của con người và các nhà nước, xuất hiện chủ yếu trong các

nguồn phi quân sự, chẳng hạn như vấn đề biến đổi khí hậu, nguồn tài nguyên cạn kiệt, thiếu lương thực, bệnh truyền nhiễm, thiên tai, di cư trái phép, buôn bán ma túy, tội phạm xuyên quốc gia.

Thực tế những năm gần đây, ranh giới giữa an ninh truyền thống và ANPTT có thể tác động, chuyển hóa với nhau trên các mặt, lĩnh vực của đời sống xã hội. Tính chất nguy hiểm của các mối đe dọa ANPTT không chỉ biểu hiện ở mức độ hủy hoại, sự tàn phá của nó đối với cuộc sống của con người, mà còn đặt ra nhiều thách thức đối với sự ổn định xã hội, sự tồn vong của cả cộng đồng, hiệu quả của hợp tác và hội nhập quốc tế; thậm chí còn làm nảy sinh những vấn đề an ninh quân sự. Các hiểm họa do thiên nhiên, cạn kiệt tài nguyên, bão lũ khốc liệt, động đất, sóng thần, dịch bệnh... ngày càng thách thức các thành tựu khoa học, kỹ thuật hiện đại, nỗ lực của con người; những vấn đề tài chính, an ninh năng lượng, an ninh lương thực.

Do đó, đang đặt ra những thách thức lớn về khả năng lãnh đạo của thể chế chính trị, năng lực điều hành các chính phủ và nền kinh tế, kể cả nền kinh tế giàu mạnh nhất thế giới, cũng như tính khả thi, bền vững của các liên kết quốc tế. Nhằm chủ động với những vấn đề ANPTT đặt ra hiện nay. Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng chỉ rõ: “Chú trọng an ninh, an toàn là yếu tố hàng đầu trong cuộc sống của người dân. Chủ động đấu tranh kịp thời, hiệu quả, từng bước đẩy lùi các loại tội phạm; phòng ngừa và ứng phó kịp thời với các mối đe dọa an ninh truyền thống và an ninh phi truyền thống; làm thất bại âm mưu hoạt động “diễn biến hòa bình”, bạo loạn, lật đổ của các thế lực thù địch, phản động”⁽¹⁾.

Việt Nam là một trong nhóm tốp đầu những nước bị ảnh hưởng nhiều nhất từ biến đổi khí hậu - một trong các dạng của ANPTT. Trung bình mỗi năm nước ta phải hứng chịu từ 10 đến 12 cơn bão, thiên tai, gây hậu quả vô cùng nặng nề đối với nền kinh tế. Nhiều tác nhân tự nhiên khôn lường, tác động bởi sự khai thác quá mức, bất chấp

quy luật tự nhiên do con người gây ra. Nhận thức về truyền thống và hiện đại đan xen, chuyển hóa truyền thống và hiện đại, quy ước, căn cứ pháp lý lợi ích cá nhân, quốc gia, khu vực và quốc tế đang đặt ra những thách thức lớn cần được tập trung nghiên cứu để đi đến thống nhất phương cách giải quyết trên mọi bình diện xã hội.

2. Những vấn đề an ninh phi truyền thống ở Việt Nam

Tại Việt Nam, ANPTT đang bị tác động ảnh hưởng trên mọi bình diện, như việc chống dịch Covid-19 và phục hồi sau dịch tại các khu công nghiệp là vấn đề rất phức tạp, do tác động của Covid-19 nhiều vấn đề phát sinh đến việc làm, đời sống công nhân tác động lên công tác quản lý, an sinh xã hội trong các khu công nghiệp. Thiên tai, bão lũ khốc liệt tại hầu hết các tỉnh, thành phố, nhất là khu vực miền núi, vùng đồng bào dân tộc thiểu số gây thiệt hại lớn về người, tài sản, vật chất, tinh thần người dân và xã hội. Vì vậy, cần phát hiện, xử lý, khắc phục kịp thời các yếu tố nội sinh là yêu cầu cao nhất với tôn chỉ “giữ vững bên trong là chính”, chủ động bảo đảm an ninh quốc gia từ sớm, từ xa trước những thách thức, thay đổi trên mọi bình diện, các lĩnh vực rất lớn của đất nước.

Thứ nhất, an ninh về biến đổi khí hậu: sự tác động rõ nhất là về biến đổi khí hậu, được biểu hiện cụ thể với số lượng những cơn bão mạnh xuất hiện ngày càng nhiều, lụt lội, triều cường có chiều hướng gia tăng, quỹ đạo của bão di thường đang làm cho việc chủ động ứng phó rất phức tạp, khó lường; gây thiệt hại lớn về người và của cá nhân, cộng đồng và toàn xã hội. Theo thống kê ước thiệt hại về kinh tế do cơn bão số 3 gây ra là hơn 81.700 tỷ đồng⁽²⁾. Việt Nam được đánh giá là 01 trong 05 quốc gia trọng điểm chịu tác động lớn của biến đổi khí hậu, đang bị ảnh hưởng lớn đến phát triển kinh tế, xã hội và các lĩnh vực khác.

Thứ hai, an ninh năng lượng: những vấn đề đặt ra đối với an ninh năng lượng hiện nay ở nước ta bị tác động rất lớn. Đó là sự cạn kiệt của các nguồn năng lượng truyền thống;

sự gia tăng mức tiêu thụ năng lượng; tình hình tranh chấp tài nguyên, một số bất ổn ở các quốc gia ảnh hưởng lớn đến cung - cầu năng lượng. Theo đó, trung bình mỗi năm hiện nay, nhu cầu sử dụng năng lượng ở Việt Nam tăng gấp 2 lần, trong khi đó khả năng đáp ứng chỉ đạt khoảng 60%. Vì vậy, việc nhập khẩu năng lượng là điều cần sớm nhận diện để chủ động ứng phó, tránh sự phụ thuộc vào một vài quốc gia.

Thứ ba, an ninh lương thực, thực phẩm: nhằm đảm bảo nguồn cung cấp lương thực cho người dân để hạn chế và đẩy lùi tình trạng thiếu lương thực, nạn đói và tình trạng phụ thuộc vào nguồn lương thực nhập khẩu. Do biến đổi khí hậu toàn cầu, do chiến tranh, bệnh dịch... dẫn đến hàng trăm triệu người mỗi năm trên trái đất vẫn bị chết đói do thiếu lương thực. Việt Nam tuy là nước xuất khẩu gạo lớn thứ hai thế giới, nhưng tính chất và trình độ phát triển chưa tương xứng với tiềm năng, lợi thế hiện có; chúng ta luôn phải đối mặt với nguy cơ mất an ninh lương thực, nhất là khi giáp hạt, bão lũ gây ra.

Thứ tư, an ninh tài nguyên - môi trường: vấn đề an ninh nguồn nước, bảo đảm nước ngọt luôn đáng quan tâm nhất. Đặc biệt, đối với các vùng Tây Nguyên, Nam Bộ khi mùa hè đến thì sự sinh tồn của con người, sản xuất nông - lâm nghiệp luôn tiềm ẩn nguy cơ đe dọa. An ninh môi trường là trạng thái mà một hệ thống môi trường có khả năng đảm bảo điều kiện sống an toàn cho con người. Một hệ thống môi trường bị mất an ninh có thể do các nguyên nhân tự nhiên (thiên tai), hoặc do các hoạt động của con người (khai thác cạn kiệt tài nguyên thiên nhiên, thải chất độc phá vỡ tầng ozon và gây ô nhiễm không khí, nước, đất, suy thoái môi trường sống của con người và các loài động vật, sinh vật khác, suy giảm đa dạng sinh học...), hoặc phối hợp tác động của cả hai nguyên nhân trên (biến đổi khí hậu). Cùng với đó, do sự biến đổi khí hậu toàn cầu đã, đang có ảnh hưởng trực tiếp đến môi trường sống của người dân, sự phát triển bền vững kinh tế của Việt Nam, một trong bảy nước chịu sự ảnh hưởng bất lợi nhiều nhất.

Thứ năm, an ninh mạng: cuộc Cách mạng công nghiệp lần thứ tư đang phát triển với tốc độ nhanh, chưa từng có tiền lệ trong lịch sử; trọng tâm là các phát minh kết hợp của ba đại xu hướng: vật lý, số hóa và sinh học, hay là sự kết hợp của ba thế giới: thế giới vật chất, thế giới ảo (thế giới số) và thế giới sinh vật; đặc trưng là sự hợp nhất về mặt công nghệ, nhờ đó xóa bỏ ranh giới giữa các lĩnh vực vật lý, kỹ thuật số và sinh học, đem lại sự kết hợp giữa hệ thống ảo và thực thể. Một làn sóng công nghệ mới, công nghệ cao làm gia tăng các tội phạm công nghệ cao, vũ khí sinh học, vũ khí tự động... có tầm ảnh hưởng xuyên quốc gia. Hiện nay, tội phạm công nghệ cao đã và đang tiếp tục gia tăng, diễn biến phức tạp, sử dụng không gian mạng để tuyên truyền, chống phá Đảng, Nhà nước và khối đại đoàn kết toàn dân tộc; tấn công phá hoại, gây đình trệ hạ tầng công nghệ thông tin. Ngoài ra, còn một số biểu hiện khác, như tội phạm mua, bán người, ma túy phức tạp, nhất là tại các địa bàn biên giới.

Bên cạnh đó, an ninh tài chính, tiền tệ; an ninh về giáo dục học đường, ma túy; an ninh thị trường; an ninh tôn giáo, tín ngưỡng, dân tộc... đang là những vấn đề đặt ra trong công tác quản lý nhà nước cũng như các tổ chức chính trị - xã hội cần đặc biệt quan tâm để có giải pháp phù hợp. Ví dụ, vấn đề dân tộc, tôn giáo trên thế giới nói chung và ở từng quốc gia là hết sức phức tạp đã gây nên những hậu quả nặng nề về kinh tế, chính trị, văn hóa, xã hội, môi trường cho các quốc gia, đe dọa hòa bình, an ninh khu vực và thế giới. Đáng chú ý là các thế lực thù địch luôn lợi dụng vấn đề dân tộc, tôn giáo làm ngòi nổ cho những cuộc xung đột lợi ích để phục vụ cho mưu đồ chính trị của họ. Trong những năm gần đây, xu hướng đa thần giáo phát triển, đồng thời, nhiều hiện tượng tôn giáo lạ ra đời, trong đó có không ít tổ chức tôn giáo là một trong những tác nhân gây xung đột tôn giáo, xung đột dân tộc gay gắt trên thế giới hiện nay. Các thế lực phản động tiếp tục lợi dụng tôn giáo để chống phá, can thiệp vào các quốc gia dân tộc độc lập, trong đó có Việt Nam.

3. Giải pháp chủ động ứng phó với những thay đổi an ninh phi truyền thống ở Việt Nam hiện nay

Một là, thường xuyên nâng cao nhận thức cho các cấp, ngành, lực lượng và toàn xã hội về những biểu hiện mới về các mối đe dọa ANPTT, ngay cả với người dân. Đảng và Nhà nước ta luôn xác định, sẵn sàng chủ động ứng phó với các mối đe dọa an ninh truyền thống và ANPTT, vì vậy phải tiếp tục tuyên truyền, nâng cao nhận thức cho mọi người dân và toàn xã hội hiểu, đồng hành để chủ động phòng ngừa, có phương cách ứng phó phù hợp.

Hai là, chủ động ngăn ngừa các nguy cơ, nhất là nguy cơ gây đột biến từ ANPTT; không ngừng nâng cao đời sống vật chất, tinh thần của người dân; dự báo, phân loại vấn đề ANPTT để thiết kế những mô hình, kịch bản ứng phó cho mỗi địa phương, địa bàn phù hợp, hiệu quả. Tích cực đầu tư phát triển bền vững, tập trung nâng cao đời sống vật chất và tinh thần của Nhân dân, chăm lo bảo vệ môi trường sinh thái... Phân loại từng lĩnh vực ANPTT với đặc điểm khác nhau để xác định những cơ chế, phương thức quản trị ANPTT phù hợp. Chủ động, tích cực hoàn thiện hệ thống thể chế quản trị ANPTT, nâng cao tính tương thích của pháp luật Việt Nam với pháp luật quốc tế về phòng ngừa và ứng phó với thách thức ANPTT.

Ba là, phát huy sức mạnh tổng hợp của hệ thống chính trị và toàn xã hội để đối phó với ANPTT. Đây là trách nhiệm của cả hệ thống chính trị dưới sự lãnh đạo của Đảng. Tiếp tục hoàn thiện cơ chế quản lý nhà nước về ANPTT, từ xây dựng hệ thống thể chế đến tổ chức bộ máy, đội ngũ cán bộ, công chức và chế độ công vụ chuyên nghiệp. Phát huy vai trò của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam, các đoàn thể chính trị - xã hội, các tổ chức xã hội trong phòng ngừa và ứng phó với các mối đe dọa ANPTT. Thu hút sự tham gia của người dân, cộng đồng doanh nghiệp, xã hội trong phòng ngừa và ứng phó với các mối đe dọa ANPTT.

Bốn là, tăng cường hợp tác quốc tế nhằm phát hiện, ngăn ngừa và ứng phó với

những mối đe dọa ANPTT. Thống nhất nhận thức, xây dựng cơ chế lòng tin và hoàn thiện khung khổ thể chế giữa các nước về ANPTT - cơ sở cho hợp tác quốc tế có hiệu quả. Các mối đe dọa ANPTT có nhiều nguyên nhân từ tự nhiên, do phát triển kinh tế - xã hội nóng, tổ chức khủng bố... để ứng phó với vấn đề này đòi hỏi phải có sự vào cuộc của cả cộng đồng, hợp tác với các tổ chức, quốc gia, khu vực và toàn cầu. Cùng với đó là công tác tuyên truyền cho người dân, xây dựng ý thức cộng đồng trong phát triển và bảo vệ nền tảng dữ liệu, góp phần ngăn chặn những tác động ANPTT đến nhiệm vụ đặc biệt quan trọng này.

Năm là, giữ vững an ninh chính trị, trật tự an toàn xã hội; xử lý các vấn đề dân tộc và tôn giáo một cách khéo léo, giải tỏa các xung đột xã hội phù hợp, phòng ngừa và ngăn chặn khả năng chuyển hóa của xung đột. Ứng phó, phòng, chống hiệu quả đối với những tác động từ ANPTT nhằm lôi kéo, kích động đồng bào dân tộc thiểu số chống phá Đảng, Nhà nước ta. Cần nghiên cứu khoa học, thực tiễn để các dự án kinh tế, tài nguyên, khai khoáng... phát triển bền vững.

Có thể nói, ANPTT không còn là nguy cơ, mà nó đang là mối đe dọa trực tiếp đối với cuộc sống của mỗi con người và an ninh quốc gia. Ứng phó với ANPTT là trách nhiệm của cả hệ thống chính trị và toàn dân dưới sự lãnh đạo của Đảng ta, điều hành của Nhà nước. Hơn lúc nào hết, với sự đoàn kết, chung sức đồng lòng của toàn dân tộc cùng với những biện pháp đồng bộ, chắc chắn chúng ta sẽ ứng phó có hiệu quả với ANPTT, góp phần bảo vệ an ninh của Tổ quốc./.

Ghi chú:

(1) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội ĐBTQ lần thứ XIII*, tập I, Nxb CTQG-ST, H.2021, tr.69.

(2) Xem <https://tuoitre.vn/chinh-phu-bao-cao-quoc-hoi-bao-so-3-tan-pha-rat-lon-gay-thiet-hai-hon-81-700-ti-dong-20241022220902012.htm>.